

ԴԻՏԱԿ ԲԻԲՋԱՆԻՆ

Պատմութի քաղաքական ու պատերազմական, բանա-
սիրական ու եկեղեցական գիրքածներու, որ հի-
մելիան ատեններս կը լլան աշխրբիս վրայ .

Բաժնէլած է ըստ կարգի ժամանակագրաւն, որ էլի պարէպրոտնէնէ
պարզանս .

1 8 1 3

Ըմեկն ստանըհինկ օրը հեղմը կըտպիլի .

Աշխատարեւը 'ի Հ. Մաստիւրիս Աջնէ փրահիւղեան կոստանդնուպօլսեցւոյ
'ի Սիւրիքարեան միաբանութիւն .

ԴԱՆՍՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

ԴԱԼՆԻՏԻԿ

Միսիքարեան միաբանութիւն

Արմ. 1.

Դ Ի Տ Ա Կ

Բ Ի Բ Ջ Ա Ն Դ Ե Ա Ն

Դ Ե Ն Դ Ի Ո Յ

Ը Ն Կ Ե Ի Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ա Բ Ը Ա Բ Ո Ւ Ն Ե Ա Յ

1813.

1. 2. 3. 4. 5. Յ Ո Ւ Ն Վ Ա Ր :

Ա Մ Ե Բ Ի Դ Ա Յ Ի .

Մ Ի ա յ Ե ա լ ն ա հ ա ն գ ի ն Ե ր :

Ընցած տարի 1812, 18 հոկտեմբերի, միացած նահանգները՝ ինկիլիզին հետ պատերազմ բացին . ու նոյեմբերի 10ին, ինչ վան 90 կոոր ծովու գողի նաւեր՝ ղուռսանտներ կերթային ու կուգային ծովուն երեսը, որպէս զի ինկիլիզի առըտուրը արդեւէն Նախ և աւաճ 25 ին նոյեմբերին նաւերը ձեռք ձգերէին, ու ճամբայ դրերէին միացեալ նահանգներուն նաւահանգստներուն մէջ 145 ինկիլիզի վաճառականի նաւեր, աւսոնցմէ մէկ քանին կային, որոնց բեռներուն արժողէքը կը հասներ ինչպան երկու միլիոն ֆրանկի, ու աւելի : Ինչպէս ալ որ մէկ շուտ քաղող պատերազմական նաւերնալ կար մէջերին՝ որ 49 թօփ կը քաշէր, ու

մէկ երկայնաձև նաւերնալ գորվէ գալ ըսած, որ 20 թօփ կը քաշէր,

Դեկտեմբերի 1ին, 107 նաւի չափ կը հոմըրվէին գողի նաւերը, թօփով ու թիւֆէն կով զարգարած, Մատաքուշի գաւառինը միայն, որոնք կը պատրաստուէին զարնովելու ամսուս ետքերը : Աս ատեններս միացեալ նահանգներուն իշխանը, պատրաստեւրէր 640 հրամանագիրներ՝ ֆէրմաններ գողի նաւերու համար :

Տ Ա Ն Ի Մ Ա Բ Գ Ա .

Ն Ի Կ Ե Կ , 15 Ն Ի Ե Բ Ե Ե Ի :

Ըստեղծութե օրագրութիւ կը գրէ, թէ երէք օր է՝ որ հոն սաստիկ թօփի ձան կը լըսվի : Գողի ղուռսանտի նաւերը իրէք նաւերունքեն թնամիներուն ձեռքէն, որ լիք էր կտաւով, ճարպով, կանեփով, քէնէվիւրով, ու երկաթով : Երեկ երեցաւ մէկ նաւ .

100

ւախումբը՝ տօնանմանը ինկիլդի, եւքէն
բայած 200 կտոր:

Մօկրա կոմսը՝ Պէյը յանձն առաւ հըն
տըստան երթալու՝ որ կառավար ըլլայ՝ ու
մեծ ինքան Պէնկալայ քաղքին՝ ու գլխա
ւոր Ճէնէնալ ան զօրքերուն, որոնք էին
Աֆրիգային ճութը՝ գըլուխ բարի յուսոյն:

Բ Ր Ո Ւ Ս Ս Ւ Ա.

Պէնէն • 31 Դեկտեմբեր:

Մտ զօրքեր անցան աս քաղաքէս աս
ամսուս վերջի օրերը:

Բազմութի ձիերու կըգնդիկոր զօրքերու
համար, փէշին ստակով:

Քսան հաղար Ֆրանսըզ զօրքեր անցան
ամսուս վերջերը Սդէգդինօէն մեծ բանա
կը երթալու համար:

Ն Ե Մ Յ Ե Ս Տ Ա Ն.

Վէնէն • 15 Դեկտեմբեր:

Մէկ քանի օրը առաջ եւ Ֆրանսիսկոս
կայսրը, ու արշտուղաները, ու մեծամեծ
Ճէնէնալները՝ եկան ներկայ եղան մենծ
հանդիսով եղած ձայնաւոր պատարագին,
որ կըլլայ ամմէն տարի մէկը՝ պատերազ
մի մէջ զինուորական մեռածներուն հոգ
ւոյն համար:

Քանիւ օր է որ՝ տէրութեան մեծերը
ատենալ՝ շատ զբաղանաց մէջ են: Ամմէն օր
կըտեսնենք՝ որ կուգան կերթան քաղմա
թիւ Բուռնիսներ մէկ մէկու եանէ: Երեկ
չէ մէկալ օրը՝ երկուք էկան. մէկը՝ մենծ
ծէծի տեղէն, մէկալը՝ Դընէն. մէկ ու
րիւմալ Վիեննայէն անցաւ քնաց դէպ ի
Իգալիա չի գիացըվր ասոնց պատճառը:

Կայսրը Զնախմ քաղքին ընծայ խաւրեց
իրեն մէկ արձանը՝ մեռմէս քարի վր փո
րած. ու քօնդէ լածանօքի մօռալիսյին
կառավարը՝ մենծ հանդիսութենով կանդ
նեց, Հոկտեմբերի 18ին:

Նէմցէին վրայ այսպէս կըգրէ Ֆրանսային
դադէթան: Հիմըկվան զինուորական վի
ճակը Աստրիայի՝ այսպէս է. 14 մենծ
զօրապետներ ունի: 184 Ճէնէնալներ ամ
մէն կարգի, որոնք ճիմայ պաշտօնի մէջ են:
224 Ճէնէնալ՝ կէշիւր ունի, կի՛ չունի:

63 բանակ հետեակ զինուորներու: 11 բա
նակ ալ հետեակ զօրքերու, որոնք զսա
մանը կըպահեն: 19 գունդ Վաանագիրնե
րու, որոնք ամմէն մէկը կըխառավարվին
մէյմէկ տեղակալ Հաղարապետէ: 9 բա
ժին որսորդական զինուորներու, որ կըկա
ռավարվին մէյմէկ մեծ օֆիշիալէ: 4 բա
նակ թօփիներ, բաց ի մէկալ պարապադահ
թօփիներէն: 8 գունդ զըռիւր: 6 բա
նակ Տուսիօններու: 6 գունդ ձիաւորնե
րու: 12 բանակ մաճառ Հուսարներու:
ու 3 գունդ Հուլաններու:

Ասոնց դէղեցիկ կարգը, ու մագըր հա
մեմատ զգեստը, և անհետրին արագաշար
ժուռը զինուորական արհեստին մէջ, կանց
նէ ամմէն տէրութի Եւրոպայի, ու աշխը
քիս մէջ մէկ արժանի տեսնելու բանմընէ:

Ի Դ Ա Լ Ի Ա.

Վէնէն, 7 Դեկտեմբեր:

Մտ վաճառականի նավեր ելան Վենե
տիկ քաղքէն, գնացին գէտ ի բանագան
նուաճանգիստներ: 97, նաւ, ապրանք
բարձած, ու ալ ուրիշ բեռներ գնացին.
հոս ալ եկան հասան ուրիշ բեռնավորած
նավեր 110 հատը: Դէպ ի ցամաքը գե
տերով ելան գնացին Վէնէտիկու պզտի նա
ւեր 130ի չափ: Եւ ասպէս կամեց կամեց
կըսկըսի դադրած վաճառականութիւր ողջա
նալու:

Աս օրերս մէկ գիտլածմը պատահեցաւ
վէնէտիկ քաղաքը, երկու հօգի երկի ու
կնիկ գընեցին իրենց համար մէկ զըզմը
աղաւնի որ խորովէն՝ ուտեն՝ զէֆը սէֆայ
ընեն, բայց իրենց սէֆան՝ ճէֆայ դար
ձաւ, զէրէմ երբ որ իրենց պզտի տանը մէջ
փակված ջըրտուն համար՝ կրակ վառերէին
քէօմիւրով, յանկարծակի դուռնին զար
կաւ քէօմիւրին հօտը, հոն տեղը մէկէն ըն
կան մեռան երկուքնալ. ասկից յայտնի է
որ քէօմիւրին գարշիւ հօտը զէհրմընէ
մարդուս:

Բապա • 6 Դեկտեմբեր:

Երեմբերի 7, ուղեհալով եւ Ատոն Բատ
վացուն եկեղեցնայ սընտըկին կառավարե
լը՝ խաղնատարը՝ հրատարակաւ ջըցնէլու
իրենց

իրենց մենծ սերը՝ մէկ մեծ մեռած խորհրդականինը՝ պաշտօնատարինը վրայ, մէկ տեղ եկան՝ սբ Աստուծոյ բառովացուն ժամը մենծ հանգիստութիւն կատարեցին ան մարդուն մահունը համար • ամէն մեծաւ մեծները, դպրատուններուն վարպետները՝ մասնաւորապէս ցըցուցին իրենց մենծ սրտի ցաւը՝ փառաւոր զարդարելով զցաւալի տէ սարանը: (Պրէնդային օրագրութենէն):

Ք Ր Ա Ն Ս Ա .

Փարէլ • 20 Դեկտեմբեր:

Դայօր՝ սբ Կերակի է, գեկտեմբերի 20 • 1812 • Կէս օրուն ատենը՝ Կարօլէոն կայսրը, մասկովատանէն դառնալէն ետեւ, իր աթոռը նստած էր նէ, չորս դին բոլոր ունեւ մեծամեծ իշխաններով, կարսինալներով, զօրապետներով ևն • Ընդունեց պատուով զճերակոյտը՝ որ զինքը բարեւելու էր կած էր ամէն կերպ կարգով կանոնով • ան տեղը սկսաւ յիշեալ քօնդէ լասեբէտէ դա հերեցը՝ ասանկ խօսիլ:

• Ո՞վ թագաւոր, աս ծերակոյտս հրաւիրանոցդ աթոռին սաքին առջև՝ կը փափաքէ քե ցըցնել իր դարսակցութեան նշանը՝ որը առողջ դառնալ հանեւելու համար • Ժողովրդեանդ մէջը: Հրամանոցը մեն ծուծեան հեռու ըլլալը՝ ո՞վ թագաւոր, միշտ աս աղբիւս թշուառութիւնն է • Իսկ ներկայութիւդ բարերարութիւնն է, որ խնտուումով ու ապահովութենով կը լեցնէ բոլոր Ֆրանսիոյ աղբիւս սիրտը:

• Հրամանոցդ բարձրունիլ հիմա ձգեց ան կարգաւորութե՛ն ընդարձակ տէրութե՛դ մէջ • Բայց դեռ շատ բան ալ կը մնայ ամրցնելու, ու գլուխ հանելու • անանկ որ՝ քիչը ուշացնելը մեր բաները լմացը ներու • դժբախտութիւնն է աս աղբիւս:

• Ան ատենը որ, ո՞վ թագաւոր, հրաւիրեց 800 լէվրա հեռի էլը • Թագաւոր իսկաւ քաղքէն Փարէլը, ու գլուխ եկր • քու յաղթական զօրքերուդնէ, քանիք մարդիկ զընտանէ փախած, որոնց որ հրաւիրանոցդ կայսերական գլխութիւն խնայե լով իրենց արժանի եղած մահչնէ խաւըսեր էր, ուղեցին հասարակաց կարգը կանոն խանդարել աւերել աս մենծ քաղքիս մէջ • ամա շուտով ալ փայտերնին ա

3
• ուն՝ նոր խռովութիւն հանել ուղեհալնէն • Բարեբախտ է Ֆրանսա, ո՞վ թագաւոր, որ իրեն կայսերական տիրութիւնը պահելու համար՝ վրէժինդիւր ըլլալով • արեամբ չափ, կը մարէ քաղաքական խռովութիւնը, ու արիւնկալի մարդկան համախոհութիւնը, ու սոսկալի անկարգութիւնը՝ որ ապստամբութենէն առաջ կուգան:

• Ծերակոյտը՝ առջի խորհրդականը կալսերգ, որուն հեղինակութիւն չի մնար, բայց եթէ ան ատենը՝ որ ինքնակալը բողոք կը բառնայ, ու ի գործ կը դնէ, հաստատունա՞ծ է պահելով աս միահեծան տէրութիւն՝ ու ժառանգութիւնը քու աթոռնիդ, որ է ջորքորդը մեր թագաւորութե՛ց յաջորդութե՛ր կարգին մէջ:

• Ֆրանսա ու իր ետեկները՝ զանիկակ կը գտնան ամէն կերպով հաւատարիմ, աս նուէրական պարտաւորութեւ մէջ • Եւ իր ամէն մէկ անդամը՝ ամէն անգամ պատրաստ են կեանքերնին տալու վասն պաշտպանութե աս ամուր բերդի ապա հովութե և յաջողութե՛ր աղբիւս:

• Մեր հին թագաւորութե՛ց առջի առանները կը քաննենք, ո՞վ թագաւոր, որ շատ հեղ ինքնակալը կը հրամար, որ հանդիսական երգումը՝ առաջուց կապէ ըջ • Ֆրանսիոյնը՝ աթոռին ժառանգը հաւատարմութե համար • ու ան ատենը, որ չափ որ կը տանէր հասակը արքայորդոյն, թագաւոր կը լինէին անոր գլխուն, որ իբր գրաւմը ըլլայ իրեն ըլլալիք հեղինակութեանը, և իբրեւ նշան մշտնջենաւորութե կառավարութե՛ր:

• Այն բարի սիրտը՝ որ ունի հիմա բողոք աղբը՝ հռովմայու թագաւորին վր, յայտնի կընէ, ո՞վ Արքայ, Ֆրանսիոյնէ բուն սրբաւարութիւնը հրամանոցդ արուհին հետ, և ան հարբին զգամումը՝ որ կապահովցնէ բոլոր քաղաքացիքը, ու կը ցըցնէ, թէ աս կայսերական աղին ձեռքովը պիտոր ըլլայ ապահովութիւն ժողովրդեանը • Ընչպէս յաջողութիւն ալ իր բախտին • Եւ ան պիտի ըլլայ մէկ անյաղթելի արդեւումը՝ ներսի պատաստունա՞ծք ներու, քաղաքական վրդովմունքներու, և ամէն խառնակութեցը, որ ծանր՝ ու մեծ պատիժ և հարունա՞ծք են ժողովրդը • դեանը:

• Հրաւ

4 Հրամանքդ, ով Թագաւոր, Ֆրանսը
 զի արժեւնէրք արնկեցիր Մօսքային աշ-
 տարակներուն վրայ: Չի կրցաւ Թշնամին
 արգելել քաջաշուքներդ, ու դէմ դնել
 քու զխաւարուններուդ, բայց եթէ եր-
 Թալով ինկնալով զարհուրելի բաներու
 ետեւէ՝ Տիրապետական կառավարութե-
 անապատ դարձնելով իր բոլոր սահմա-
 նադրութիւնները, կրակ ձգելով իր երկրին
 մէջ, և բոցով ծախելով իր գլխաւոր քա-
 ղաքը, որ կեդրոններէր իր հարստութեւ,
 ու հին դարերու գործունէութիւնը:

Աղէկ չի ծանցան անոնք հրամանոցդ
 սիրտը, ով Թագաւոր. ու նորանց նո-
 րոգեցին ան բարբարոսական ճամբան,
 որով իրենց վայրենի նախնիքը կերթային:
 Կլնարէիր հրամանքդ ետ կենալ ան յաշ-
 Թանակներէն, որ այսպիսի արուն պիտի
 արժէր, ու այնչափ քննա դէն պիտի բե-
 րէր մարդկութեւ:

Այն յորդորը որով կուգան նորութեդ
 ամեն կողմէն՝ հասնելու մտնալու դրօշ
 շաղկերուդ տակը, շատուոր զօրքերը՝ որ
 կանչեց ծերակոյտը սեպտեմբերին մէջ,
 մէկ ցոյցմունք ամեն բանի՝ որ հրամանքդ
 կրնաս յուսալ՝ ի նախնի ծաւարութեւ, ի
 հայրենաւորութեւ, և ի պարերադմական
 եռանդնէ Ֆրանսիացիներու, որոնք զի մեր
 Թշնամայն ձեռքէն հանելը երկրին մեծ
 մասը, ու վաստակինք մէկ հաշուութիմը՝
 պատճառաւ և հաստատուն:

Հաշոյ ըլլայ հրամանոցդ, ով Արքայ,
 աս սրբաբոյն երախտագիտութեւ, սիրոյ, և
 մշտնջենաւոր հաւատարմութեւ ծերակոյտ-
 տին ու բոլոր ժողովուրդին Ֆրանսայու: Ի
 կայսրն ալ պատասխան տուաւ անոնց
 աս խօսքերով:

Ով ծերակոյտը, ձեր ըսածը՝ ինծի շատ
 հաշոյ անցաւ. իմ սրբախ մէջն է վառքը
 և կարողութիւնը Ֆրանսայու. բայց իմ
 աւրի մտածմունքս է ան բաներուն վրայ
 բոլոր, որոնցմով որ կըրնայ ըլլալ մշտն-
 ջենաւոր ներքին հանգարաւթիմը, ու
 ամեն անգամ դնել իմ ժողովուրդներու
 անանկ ապահովութեմը մէջ՝ որ հիշ վախ
 չունենան ապստամբութեւ, ու սոսկալի
 բաներէն՝ որ անխնայաբար ատենը կը-
 լան: Ասոնց վրայ՝ որ Թշնամի են ժողո-
 վրդեան, երջանկուէր սրեա հիմը դրէր
 եմ, կամօք և սիրով Ֆրանսիացիներուն,

կեցած է առ ամօրուս, ուսկից որ կախ-
 ունած են ասօրս՝ և ասկից ետեւ ամեն
 բարիք աս երկրիս:

Վախկոտ ու վատ զօրքերն են որ կը-
 կորսնցնեն աղաքաց աղատութեւ՝ ու սղտի-
 սիրտով դատաւորներն են՝ որ կաւրեն,
 օրէնքին նորութեւ, ամբողջ իրաւուն-
 քը, ու միանգամայն ընկերութեւ կարգը:
 Եւ աղէկ մոհ մէկ ղինուորիմը ան է՝
 որ կըմենի իր փառքով ձեռնին մէջ.
 բայց աւելի վատաւոր է մէկ դատաւո-
 րիմը մահը, որ կըմենի պաշտպանելով
 Թագաւորը, ամբողջ, ու օրէնքը:

Իր ատեն որ ես ձեռք զարկիմ՝ ասանկ
 ըսեմ, նորէն ծնանիլ զՖրանսա, խնդրե-
 ցի՝ Վախկոտ ամենին՝ որ ինծի մէկ քանի
 տարի կեանք ապ: Մէկ վայրկեան մէջ
 կաւրով մէկ բանը, բայց չի շնորհիւ ա-
 ռանց խելով ժամանակի: Ամեն բանէն
 էվել պիտաւարութեւ ունի տէրութեւ
 սրտոտ դատաւորներ ունենալու:

Մեր հարքը միաբանութիւն ընելու հա-
 մար՝ աս բանըս կրկանէին. « Մեռա-
 ւորաց, Ինչո՞ւ արեւոյ »: Աս կարճ խօսքին
 մէջն է գլխաւոր օգուտը միահեծան տե-
 րութեւ: Ես կարծեմ թէ աղէկ հասկըցած
 եմ ան հոգին՝ կիմ ան սիրտը, որ իմ ժողո-
 վուրդներու ցոցուցերն զանազան դարուց
 ատենները: Խեղք միայն առնի ամեն բա-
 նի, ինչ որ եղած կայ մեր հին պատմու-
 թեց զանազան ատենները. ասկից ետեւ
 ալ կըմտնամ:

Աս ձեռք որ ուստիային դէմ կը բռնեմ
 նէ, մէկ քաղաքավարական սխալեղծ
 մընէ. ես ատիկակ առանց սրտի ըրի.
 կուզէի կարճեցնել անոր ինքնիրեն ըրած
 վնասը: Կրնայի իրեն դէմ ղինել մեծ մա-
 ղը իր բազմութեւ մարդկան, աղատութե-
 ձանով հանելով գերիներուն, ինչպէս որ
 շատը գեղերէն խնդրեցին ինծմէ: Բայց
 երբոր ես հասկըցայ գաղանաբարու-
 թիւնը առ շատուոր խումբին ուստի ժո-
 ղովորդեանը, ետ կեցայ ասանկ բան ընե-
 լէն, որ շատերուն մեռնելու պատճառ
 կըլլար ու շատ աները կըկործանէր: Ի
 բաւ որ իմ զօրքս կորուսանէր քաշեց.
 բայց պատճառաւ խիստ եղանակին՝ որ
 ատենէն դուրս էր: Չեր ըսածներուն
 շնորհակալ կըլլամ:

Ասոր նման ուրիշ վարդաւտ խօսակցու-
 թիւ:

Թիներ ալ եղան հոն նաև Սինեօր քօնդէ
Տէսերթօն մինիսդոս տի սդադջին հետ
գովեստ՝ ու քաղաքառութեան յորդորանք
տալով, ինչպէս որ կըլայէր:

Փարէշ. 25 Դեկտեմբեր:

Աս օրս՝ որ էր ուրբաթ, 25ին դեկտեմբերի 1812, կէսօրը՝ Կաթօլէոն Կայսրը, ներկայութի մեծամեծ Փրինցիփներու, Կարդինալներու, երևելի պաշտօնեայնեալ, և օֆֆիշիալներու, և այլ մեծամեծ ներու, մէկ մէկու ետեւէ իր պալատը ընդունեցաւ մէկմեծ սրահիմը մէջ ուր տեղ որ իր կայսերական աթոռնէր՝ տէրութի խաղային վրայ եղած պաշտօնեայները, իր ընդհանուր տէրութի առեկապները, և համարակալները տէրութեան տէրը. զաւտող կայսեր սուրճ ներկայացնող էր տէրութի առաջին քանդակները:

Գաւիթի վրայ եղանդէն գլխաւորին խօսակցութիւն՝ որ ըստ Կաթօլէոնի առջեւ:

« Ո՛վ Թագաւոր,

« Մեր սիրոյ և հաւատարմութի պարտքը կընծայէք քեզի քու կայսերական աթոռնիդ սպրդ: Եկանք յայտնելու Տէրութի մէջ մեր խաղութիւնը՝ որոնքոր հանդիպեցան մեզի երբոր հոս չէ իր և թէ ինչպէս մեր սիրտը որ միշտ հրամանոցդ հետ էր, ոչ երբեք հրամանոցմէ բաժնը չեցաւ: Եկանք շնորհակալ ըլլալու աս երջանկութիւնը, որ այնչափ մեծ է՝ որչափ որ անակնկալ, որ յայտնի կըցըցնէ մեզի՝ քու տէրութի մէջ գառնալդ:

« Ո՛վ Թագաւոր, յետ աս քաներուս չէնք ուղեր աւելցնել ուրախակցութիւնը, որ ասչափ ժամանակ քու փառացը մէկ օգուտմը չէ ըրեր, այնպիսի բանակիմը համար՝ որ ուրիշ բանմը չէր կըրնար այն պէս փառաւորցնել, ինչպիսի քու թըշնամեացդ յուսահատութիւնը՝ իրենց ձեռքով այրած քաղաքները, իրենց տէրութիւնը (թէպէտեւ շատ օգուտն իրենց կըլի ման՝ որ ոչ սակաւ քան ղերենք բարբառոս էր), իրենց տկարութիւնը կըսեմ, որ չէին կրնար դէմ դնել քու զօրացդ բազմութիւնը որ ժողոված էին իրենց հանգը չէլու տեղերը: որոնք որ քու կին նախա, անտուրթիդ և հայրենի խնամքդ իրենց սրտառաստերէր:

5
« Բայց երբոր կըլինէնք մեր ներսի դիւր ունեւները՝ որ աչքովն տեսանք, և միանգամայն սաստիկ նեղած ըլլալով՝ հոգ տեսերի 23ին եղած չարեացը զօր, կը սրտաւորինք ու կըրնաղաւորինք պատմել Վեհափառ Տէրութեդ՝ (որ լուրը քիչ միւթարութի չէ հրամանոցդ) թէ մանաւանդ աս վտանգաւոր ժամանակիս մէջ խիստ աղէկ իմացանք միապետութի օգուտը՝ որ քու ձեռքովդ եղաւ, որնոր քու սուրդ հաստատեց, ու քու իմաստութիւնդ՝ ալ աւելի պիտոր ամրցնէ պէս պէս կարգերով. և այս ամէն բանը՝ յայտնադ փշոված էր երկնքէն, երբոր մեր տղութիւն լսելով՝ տուաւ քեզի մէկ զաւակիմը ժողովուրդ աթոռնիդ, իրեն մշտնջենաւորութիւնը հաստատելու համար:

« Իրաւ որ աս մէկ քանի սահմաններ զուլէն, (որուն մէջ ժողովուրդեան սիրտը և տէրութեան ուժը իմացուց տալ տարբերուն անհաստատութիւն, իրենց ըրածին խենթութիւնը և իրենց սուտ յոյսը) աս օգուտս կըլլայ որ՝ ամէն Փրանսիցները աղէկմը կիմանան, թէ ուրիշ բանով կարգի ու խաղաղութե մէջ չեն կըրնար մնալ բայց եթէ իրենց քաղքին բնական կառավարութիւնը՝ ան ղգուշաւոր կառավարութիւնը՝ որ իրենց մէջը մշտնջուցիր. ու աղէկ կըսորվին՝ թէ որչափ հարկաւոր է իրենց աս ուժի և զօրութի կեդրոնին հետ կապվելը՝ ու այսպէս փառաւորելով իրենց մտքէն ամէն երեւակայաւ կան մտածմունքները (որ շատ անգամ փառասիրութիւնը մէջերնին կըձգէկոր, և շատ չարիք ծնանէնէն ետքը՝ ըստ դիւրաւ Լորները կըկորսվինկոր) երջանկութիւնը կը կենան քու տէրութեդ տակը, ու ապա հով կըլլան իրենց որդուցը ապագայ վեհալին վրայ. ու ուրիշ բան չեն ուղեր և չեն ընէր՝ եթէ ոչ օրհնել քու անունդ, քու փառքդ. և մեծ երախտագիտութիւն երկայն կեանք խնդրել հրաւանոցդ. և քու վսեմափառ զաւակիդ, և միշտ քու տանդ յաջորդութեանը փառքիւ:

« Ասոնք են ո՛վ Թագաւոր՝ մեր մասնաւոր բաղձանքը. Փրանսիոյ իշխանութի գլխաւորը ըլլալով՝ պէտք է որ ցցնէր (և կըլինէր որ հաւատաւ թէ միշտ պիտի ցցնէր) մեր սաստիկ սէրը քու վրայդ, և

„ և մեր արարին կապվելը քու ճոխութեդ ,
 „ և հաստատուն հաւատարմութիւնը մեր
 „ գործքին մէջ , որնոր յանձնած է մեզի
 „ մեր պաշտօնէն և բու տէրութեդ մեծաւ
 „ բոց վստահութեն : ”

Ասոր նման այլ երկու խօսքածք ալ կայ
 մեծամեծ պաշտօնեայներու . եկած դաղէ :
 Թային մէջ անոնքալ կը գնենք : Միանգա
 մայն և Նաբօլէոնին փարէզ դառնալու
 պատճառնալ կը դրենք :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ :

Մեր աղբին մէջ հոգեւոր գովելի եղբայ
 րութիւններ եղաւ . բայց ընկերութեան չի կար
 աս ժեմ դարուն սկիզբը , տեսնուեցաւ ըս
 տանալուն մէջ մէկ նախանձեղ ընկերութեան
 որ մէյոտեղ խօսք գրած են , որ ձեռնութեան
 եկածին չափ ջահդ ըլնեն , ստակ՝ խարժ չի
 նային , որչափ պէտք ըլլայ տան , որ եղած
 ուսուցման քրքերուն վր , տահա այլ
 նորանոր քրքեր չլինէ . տան գիտնող , ու
 ապէւ տան , որով որ ազգը պարէ ան շատէն
 քիչը . կարգայ սորվի , իմաստութեան անուշ
 համը առնէ : Աս ընկերութեան պղտիկ՝ 40 ,
 45 հոգեւոյ չափ է , ու օրէ օր կը շատնայ ու
 մենծ յոյս կուտայ որ հաստատուն պիտոր
 ըլլայ ու առնէ : Մեկերնէն մէկը աս տարի
 յորդորակմը ըրաւ իր ընկերներուն , ուսկից
 կիմացվի իրենց փափաքը ու եռանդը՝ որ ու
 նին ուսուցմասիրութե վր , ու աս ընկե
 րութեան ամբողջութե վր : Ուստի հոս կը դը
 նենք ան բոլոր խօսվածքը . մանաւաղ որ
 ան յորդորակին մէջը կը յիշվի կը գովվի աս
 մեր Դիտակը :

ՈՂԱԳԱՆԵՐՔ ,

Ինչու կեցեր մէկ գինիս մեկալ գինիս ա
 տանկ անբանի պէս կընայինք , ի՞նչու չենք
 ուղեր արթննալ . ելել տեսնալ ի՞նչ են
 ըրեր հին ազգերը . ի՞նչ նընեն կոր հիմակ
 վան ազգերը , ի՞նչ մենծ գործքեր՝ ի՞նչ հրա
 շալի բաներ , որ միշտ հեռագէտէ անպակաս
 մեղ կըցնեն : Ելենք արթննալք տեսնենք
 և իմանանք՝ որ գիտութիւնը և արհեստ
 ները հիները ծաղկեցուցին , և որոնց մէջը
 նորերը գերազանց եղան : Ելենք իմանանք

Ի՞նչ է պատճառը , որ հին և նոր աղբայ
 մէջ՝ ոմանք անուանի ու մեծագործ գտնը
 վեցան . ու ուրիշները միշտ տգէտ և սղտիկ
 մնացին : Դիտենք զանոնք , չըլլայ որ նոյն
 պատճառնէ որ զմեզ ձգերէ սոյն վիճակիս
 մէջ , անսնկով ջանանք զմեզ փոխել . մեկալ
 լոնց նմանիլ : Ինչու Աթինայ այնչափ ծաղ
 կեցաւ . և գերահասի գտնուեցաւ , և ին
 չու հռոմ այնչափ դարեր միշտ մենծնալու
 վրայ եղաւ . որչափ հարսացաւ , որչափ դաւ
 դարվեցաւ մենծցաւ գիտութե , օրէնքով ,
 բարեկարգութե : Ինչու Աթենացիք Եգիպտ
 տացոցմէ սորվեցան՝ բայց իրենք անոնցմէ
 գերազանց եղան . և որչափ ուրիշ ազգեր
 թէպէտ անոնց մօտիկ , բայց իրենց տգիտու
 թեք մէջ միշտ մնացին . հռոմայեցիք միայն
 եղան անոնց նմանող , և անոնցալ Եւրոպա
 ցիք՝ որ գուցէ ամմենէն էվէլ կատարեալ
 եղան : Ի՞նչ է ասոնց պատճառը , բնական
 խեղքը չե՞մի , հավէտը չե՞մի , գիտուն ըլ
 լալու ջանքը չե՞մի . բայց ամմեն բանէն վեր
 իրենց հայրենասիրութիւն էր . և միտքանու
 նութեք , որ ոչ միայն իրենց ան առնէի մեն
 ծութեք , կը մտածէին , այլ իրենց անուշ
 ետքիմներուն ձգելու կը ջանային . անով ամ
 մէն գծար բանը իրենց գիտին կերակար :
 Բնական խեղքը մեր աղբին մէջ չի կայ չե
 , ինչպէս որ խեղացի անձինք եղերեննէ՝ խնտ
 գերադոյն են եղեր . ասանկ ահա Դաւիթ
 փիլիսոփան որուն անուշը Աշալ գրին .
 վր զի Աթենալ ուր տեղ որ սորվերենէ ,
 կը գծարէր պատասխան տալու , անոր հա
 մար հրամայեց որ անկէց վերը Հայ չառ
 նեն չի սորվեցնեն իրենց դպրատան մէջ :
 Ի՞նչ չահ , աս կայ , բայց ամենահարկաւ
 րը չի կայ . որ է հայրենասիրութե . ինչպէս
 մէկ մենծ էլ մասով որ ջուրը աղէկ , բայց
 արհեստաւորը չի կայ , որ բանեցնելով ի՞նչ
 ըլլալը դուրս հանէ : Նայինք տակէ ետքը
 գտնանք աս արհեստաւորս , սր է աղբասի
 րութեք , որ մեր մտքին վրայ ուսուցմասի
 րութեան ֆազեթաներ բանեցնէ . անով
 սկսինք փայլել :

Աս աղբասիրութեք ու հայրենասիրութե
 թիւնը անչափ էր հռոմայեցւոց մէջը՝ որ
 տեղը գարնէ , ոչ զաւակ ոչ եղբայր պիւէ
 կընայէին , միայն թէ իրենց հայրենացը
 մշտով չի գայ տէի , իրենց աղքատ ստորինը
 քան զուրիշ աղքատը չի բնայ տէի : Ու աս
 չէ թէ միայն նկատմամբ պատերազմի կամ
 քա

քաջագործութեւն, այլև ուսման ու աղբիւն
պայծառութեւն համար, որ իրենց զաւիւր-
ները տարնէրով կըխաւրէին օտար երկիր,
յուշառասան, ուրտեղ որ կըլըսէին թէ ի-
մաստուն մը կայ, փիւստփայլը կայ, որ եր-
թան նաև հանդերձ վտանգաւ կենաց, ու
սորվին ու բերեն իրենց հայրենեացը մէջ,
որ իրենց աղբը լուսաւորեն, աշխարհներ
ուշենան, ու սորվցնեն աննախանձ իրենց
գիտցածը որ ուրիշ աղբի գիմաց ամօթով
չիյնան, հիշ մէկ կողմանէ. զէրէմ քան
դարէս մնալը մենձ ամօթ չըլար աշխարհիս
վերայ: Աւ իշտէ աս հովէտովը գիտութե-
ծաղկեցրնելու, աստի իրենց անբութեւնը
անուանի ըրին, անշափ երկայն ատեն իրենց
անուանը մենձցուցին, որ ինչպէս աս օրս
կըբէկոր, ու մինչև աշխարհիս վերջնալ
պիտի քէ աս իրենց ուսումնասիրութեան
ու աղբասիրութեւն փառքը ու պարծանքը
ինչպէս որ աս բաներու յիշատակները աշխ-
արհէ հոռմ քաղաքին մէջ ասօրս կեցիքեն:
Ասոնց ճամբան բռնեցին հիմա ամեն եւ-
քոպացի աղբեր, ու բարի աղէկ նախան
ձովմը մէյմէկէ վար չիմալու: աստի օր ա-
ւուր վերայ կըլուսաւորվին ու կըփառա-
ւորվին կոր:

Մեր աղբին մէջնալ հին ատենը, քանի
որ միաբանութեւն հայրենասիրութեւն պա-
կաս չէր նէ, մեծամեծ գործքեր տեսան:
Բայց ինչ շահ, որքիչ քիչ պակսելով ինչ
վան աս օրս անուանալ չիմաց: Ինչ ըլլալ
նալ չկային: միտքերնուստ չենք անցու-
ներ, ասանկ եկեր, ասանկ կերթանք: Ինչ
չու աղբիս օգուտը չըրած Երթամ ատի
ընելու չենք մի: Ամա ըսես, մենք աշխար-
հական, տուն տեղի մը, ուսումնական չենք,
ձեռնիս գրիչ չունինք, ինչ օգուտ կրնանք
աղբին ընել. փէք աղէկ կրնանք ընել թէ
որ մոմտանքնէ մեզի ընկածը ընելու: Դե-
թէպէտ օգուտ ընող չընողը նոյնպէս կը-
մեռնի կերթայ, ամա միայն աս զանազա-
նութիւնովս որ մէկին մեծած ատենը ան-
ուննալ մէյտեղ կըմեռնի, քայց մէկալին
յաւիտեան չիմեռնիր:

Արթնանք ասկէ ետքը քնենէս, ելէնք
տեսներ ինչ ըլլալ չըլար մեր աստի
պայծառացեալ քաղաքները, ինչ հալէսով
ելէր Երկինքին ընթացքը կընեն: Ինչ
ջանքով երկրիս վրայի խիստ մանտը կեն-
դանինքը կըքնեն: Ինչ զանազան բաներ

միտեղ խառնելով նոր բանիւ կըգոյացու-
նեն. կամ բնութիւն գոյացեալները դա-
ձեալ բաժնելով ինչ ըլլալը կիմանան.
Ինչպէս էն ծանորը բաները ուզածնուն
չափ կըթեթեցնեն, ձեռքով չիշնջելու բա-
նիւրը ուզածնունպէս մեքենաներուն չինել
կուտան. ինչպէս կեցած տեղէն ուղած
բաներնուն մեծութիւն ու հեռույտութիւնը
կըլափեն. ինչպէս զանազան գործիքներով
ընութեւն գաղանիքները կըվարդապետեն.
Ինչ անուշ լեղւով բանաստեղծական ոգ-
ւով ամեն բանը պատկերիմապէս կընկա-
լապեն: Ինչպէս կերթան կողա քարերուն մէ-
ջէն ուղած ձեւը պատկերը կըգտնեն գուրս
կըհանեն. ինչպէս զանազան գոյնէր մէկը
մէկ խառնելով ուղածնին կատեղծեն, տեղ
տեղ լուսն տեղ տեղ շաքով էն վար-
ժեալ աչքը կըխարեն. ինչ նոր նոր գիւ-
տեր կըհնարեն. ինչ բաներ կըմտածեն որ
իրենց աղբին, և բոլոր մարդկութեւն օգուտ
ընեն:

Չանանք մենք միաբանեալ քս սյուսհետե-
ղմեղ փոխել, որ մեր օրինակովը աղբիւն
կարողանանք փոխելու. մենք նախ ըլլանք
աղբասեր, որ աղբնալ ըլլայ աղբասեր:
Չենք ես ինչ ընեմ: Դս զես նայիմ. չեւ
տես մի որ աղբին ընելը քեզի ընելէ. որով
հետեւ գուշալ նոյն աղբին մասնէս. աղբին
թշուառութեւն տգիտութեւն բոլոր բոլոր է-
բայց ինչ մենձ ուրախութեւն է մէկ աղբա-
սեր մարդուն տեսնել որ ինքը միտակ չէ
եղեր, հապա զանազան անձինք նոյն հոգ-
ւով մոմտացերեն որ իրենք զատ զատ կենա-
լով այնչափ մենձ օգուտ չեն կրնար ընել:
(ինչպէս կըսեն, մէկ ձեռքը միտակ ձան չի
հաներ.) մէկ եղեր ընկերութեանքն փաղ-
մեր ինչպէս որ մենք հիմա եղերենք. ու աս
ինչ բանի համար. որ մեր ձեռքերէս եկա-
ծին չափ, մեր վիճակին բերելուն կեօրէ,
ամենի կերպով քանակը ուսումնականներու
բարեկամներու յնինք, անոնք մեզի աչք-
են, ձեռք են, կունակ են, անոնց ամեն կեր-
պով օգնենք, որպէս զի անոնց ձեռքով աղ-
բին ուսում ու գիտութեւն սորվցնել տանք:
Աւ նախ և առաջ մենքալ (թէպէտ և ատենիս
անցած է), ամա կարելութեւն չափ սորվինք,
հիշ որ չէ ուսում ու ուսումնականաց սի-
րող ըլլանք. ու ասոր պակաս մնացածը մեր
զաւակներուն ուսում սորվցնել տալով լե-
ցընենք. մեր զաւակներուն վրայ աստի փառ-
ձեղը

ձեռն աօջ ուրախութեան շնորհակցեալք : մեր աւել
լորդ զէֆը ունիայէն , հազիւ կապիւնէն
ստակը կարենք , անոնց վերայ խորձենք ,
անոնց վարպետները՝ որ օրն 'ի բուն կեան
քերթին զաւակներնուս վրայ կըմաշեն , խօշ
նուծ ընենք , առատաբար հոգանք . ու ան
ատենը աս մեր հոգին ու ջանքին պտուղը
կըժողվենք , որով և կըցցնենք մեր ճշմա
րիւս աղբաւեր հայասէր ըլլալ . ու աս մեր
օրինակով՝ աղքին անուշ հայրենասիրու
թիւ , ու բարեկարգութիւն կրնանք սորվցնել :
Ու աս մեր ընկերութեան անունաւ դըրինք
Արշարունեաց ընկերութիւն . յիշելով ան
ջանքը հին գայրատան՝ որ Արշարունեաց
դաւառին մէջը պայծառացաւ . մենքաւ ա
նոնց ջանքը նորոգելով , նայինք որ անոնց
մէ աւելի ուսումը մոցնենք մեր աղքին մէջ
կըցցնենք ձեռքով :

Անկերութիւն այսօրիսի կարծեմ թէ ոչ
երբեք եղեր էր մեր աղքին մէջ . ասոր
օգուտը անչափ է՝ որ բոլոր Եւրոպայ մինչև
հիմայ՝ ան զանազան ընկերութեց պտուղ
նէ որ կըվայելէն : Մենք թէպէտ անոնց
չենք կրնար հասնիլ , բայց կը յուսանք որ
անչափ ըլլայ՝ որուն ճաշակը միայն հիմակ
վան չըլլայ , այլև յեանոց մեծ օգուտ , թէ
որ ինչպէս պէտք է նէ մէջմէկու կոնակը
լանք , ու աս ջահգը քշենքն :

Առջև միտքը մեր ընկերութեան է՝ մեր
խարժովը մեր ստակովը տպագրել տալ ան
ամեն գրեանքը մեր երախտաւոր նախնեաց՝
որ մինչև հիմայ մնացած են . չըլլայ որ ա
նոնքաւ մեր ետքիններուն կորսըվին . ինչ
պէս որ անչափ տնքաւ գրեանք մեզի հի
մայ անծանօթ են . որ թէ որ ունենայինք
նէ , մենք գանձ կըլլար մեր լեզունին , ու
փառք պարծանքմը օտար աղբաց առջևը ,
որ մեր վերայ ծանօթութիւնը ունին : Երկ
րորդ միտքը աս ընկերութեան է , որ ինչպէս
հիմայ եղած ուսումնական գրքերու վրայ ,
և այլ նորանոր գրքեր գիտութեց արձեւ
տից և պատմութեց շինել ու տպագրել
տանք , որ կարդացողներուն միտքը պայծա
ռանայ ասոնցմով : Հիմակ հիմայ ասոր
սկստեալը ուղեցինք ընկերաւ , աս գիտա

կովս . իմանալով որչափ օգտակար ըլլալը
աղքին . վասն զի աղքին հիմկվան կացութիւնը
նայելով աւելի օգուտ կուենայ կարգա
ւով 15 օրէ՝ 15 օր , մէկ քանի թերթ . որ
տարեգլխին՝ մէկ գիրքմը կարդացած կըլ
լայ . քան թէ նոյնչափ մէկ գիրքմը մէկէն
տեսնէր , որուն մեծութիւն կրնար ետ ձգել
կարդալէն : Ասիկէ դատ ալ աշխարհիս վրայ
ինչ կըլլայ : Ինչ չըլլար իմանալք տեղեկու
թիւ ունենանք , ու աղգասիրութե ու ու
սուսնասիրութեան կենդանի օրինակները
միշտ տեսնենք ու լսենք : Ու աս գործքիս
չնեղը դժար էր և է , ու շատ աշխատաւի ,
որ չի գիտցողը չկրնար ճանչնալ . վասն զի
հայեցութե ու պարագայից , որոնց մէջը
մենք կը գտնուինք , բայց աղքին օգուտ ընե
լու սէրը , որ արդէն աչափ տարիւնէ պէ
րի վառած է , մեր բաղմերախտ վէնեալի
կու Վանաց Վարդապետաց որախ մէջ , որ
ինչպէս հիմա աչափ զանազան գրքերով
ցոյց տըվերեն , որոնք չենք կրնար մոռնալ ,
աս ամեն դժուարութիւնները վրանին աւին
մեր ընկերութե աս խնդիրքը՝ աղքին սե
րուն համար , ու զօրսանացը համար կա
տարել ուղեցին :

Աս աղգասիրութիւն ցոյց տալու ընկերու
թիւ , շատոնցմէ մեր նախնիք ուղեցին՝ կը
նային ընել , ամա կարծես թէ այլ մէկ նա
խանամութե՞ր մեր ատենին թողլած է ,
մեր ժամանակի մարդկան միտքը ընկեր է ,
որ աս մենք վարձքը արդիւնքը ու պար
ծանքը մենք առնենք . ու ո՞վ որ հիմա աս
ընկերութե մէջը կըլլայ , արժանի կըլլայ
պարծանքի ու պատուոյ , որ մեր ետեւիննե
րը մեզի պիտոր տան , վայելելով մեր ըն
կերութե պտուղները : Ու մենք յոյս ու
նինք՝ որ աս այլ յաջողած ընկերութիւնը՝ որոնց
մէջնները ամենքը են աղգասէր , հայրենա
սէր , գիտասիրտ , ողորմածաբարոյ , առատ
եակէ ետեւ աւելնայ ու ամենայ , ու անով
աւելի շահմը ընէ , քան թէ մէկ հոգի միայն
մեզմէն ըլլար . դէրեմ իմաստնոյն բաժնին
պէս || Լաւ են երկու քան զմի , որոց գոն
վարձք բազում 'ի վաստակս նոցա || :

Յ. Տ.

Աս գործքը՝ որ է պատմութիւն հիմակվան ատենիս , տանը հինի օրը մէյնը կըտըպիլ ,
ԻՎԵՆԵՏԻԿ ԻՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ :